

A3RS BREVIS

Ramon Llull

UBe

EX-LIBRIS

Biblioteca de la Universitat de Barcelona

ARS BREVIS

ARS BREVIS

Ramon Llull

Barcelona, Posa i Bru, 1481

Presentació d'**Anthony Bonner**

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Presentació> Llull

va ser redescobert per la Renaixença catalana com a pater patriae pel seu paper fonamental en la creació de la llengua literària catalana, i per les extraordinàries obres literàries i místiques que va produir. Però aquestes apreciacions de la seva empresa haurien sorprès sobre manera el mateix autor. Llull, com sabem pel seu testament i per la Vida coetània, es va preocupar principalment per la difusió del seu missatge missioner i de les obres que el fonamentaven. Era un missatge que creia fermament que havia rebut de Déu, així que deixar morir aquest do diví dins un calaix hauria estat gairebé un crim. En vida va reunir deixebles que l'ajudaven en la difusió de les seves obres, tasca que, després de mort, va continuar en mans de grups de seguidors, tant a Catalunya com a França i Itàlia. L'èxit va ser tant, que avui tenim més de mil manuscrits d'obres de Ramon Llull, un nombre ben significatiu si pensam que Llull va ser un autor laic sense lligams institucionals oficials, com ara una universitat o un orde religiós. Però el que ell i els seus seguidors es preocupaven de difondre no era ni l'aspecte català ni el literari de la seva obra.

Per a Ramon Llull, la llengua era simplement un instrument per arribar als objectius que volia. Si volia arribar a un públic laic, sí que emprava el català, que a l'època no tenia el paper d'idioma minoritari entre gegants. De fet, era una mena de lingua franca al Mediterrani occidental, fins al punt que els ambaixadors de la Corona d'Aragó tenien permís per utilitzar-lo en audiències amb els papes a Avinyó. Més al nord, feia frontera no amb el francès, sinó amb l'occità, que havia estat una gran llengua de cultura i que estava suficientment emparentada amb el català perquè les dues fossin mútuament comprensibles. Així que, per a Ramon Llull, el català era un vehicle útil. El fet que el sabés emprar amb tanta ductilitat, expressivitat i precisió, era un efecte col·lateral de la seva genialitat, passat per la seva necessitat imperiosa de trobar les millors maneres de convèncer els lectors de la validesa del seu missatge.

Però sabia que si volia influir en les capes més elevades de la societat –papes, prínceps i autoritats universitàries– s’havia d’expressar en llatí, així que la gran majoria de les seves obres es varen difondre i conservar en aquella llengua. Però l’aspecte més significatiu d’aquesta difusió és que hi predominaven, i de forma notable, les obres tècniques –i sobretot les que presentaven el seu sistema semimecànic de lògica, que ell anomenava “Art”– molt per damunt de les obres narratives, poètiques o místiques. Com a mostra de la deformació moderna de la tradició, tothom coneix, perquè les ha vist reproduïdes un poc pertot, les magnífiques dotze miniatures de la vida de Ramon Llull que es troben al Breviculum de Karlsruhe. Però el que no se sol saber és que són una mena d’introducció a la resta del manuscrit, el cos principal del qual conté un resum dens i esquemàtic de l’Art, centrat en l’Ars brevis. És precisament aquesta obra que va constituir una mena de senyera de la difusió del lul·lisme.

Va començar el seu camí com un compendi o resum dels punts essencials de l’Ars generalis ultima, que, com implica el nom, fou la darrera i definitiva formulació del sistema lul·lià. Les dues obres van ser entre les més copiades a l’Edat Mitjana i entre les més editades al Renaixement i al Barroc. Les estadístiques donen fe eloqüent d’aquest fet: l’Ars generalis ultima es troba en 33 manuscrits medievals i en 10 impresos anteriors a 1700; i per a l’Ars brevis les xifres són gairebé el doble: 60 manuscrits medievals i 20 edicions impreses antigues. Això en gran contrast amb altres obres molt més conegudes de la cultura medieval hispànica, que es troben en tres o quatre manuscrits, o de vegades només en un.

Són aquestes obres que també inicien la relació de Llull amb la impremta. En els primers anys d’aquesta relació, trobam quatre impresos:

1. 1475 ? - Lullus, *Ars brevis* (Venècia: Gabriele di Pietro)
2. 1480 - Lullus, *Logica brevis et nova* (Venècia: Filippo di Pietro)

3. 1480 - Lullus, *Ars generalis ultima* (Venècia: Filippo di Pietro)¹

4. 1481 - Lullus, *Artificium sive Ars brevis ad absolvendam omnium artium encyclopediam* (Barcelona: Pere Posa-Pere Brun)

El primer era desconegut fins fa poc, quan es va descobrir l'existència de l'únic exemplar conegut en la Huntington Library de San Marino, California. El segon requereix una explicació. És una obra falsament atribuïda a Llull que vol reformular la lògica lul·liana d'acord amb unes línies més tradicionals. A pesar d'això, aquest intent de "normalització", que fins als anys 1970 es considerava autèntic, a partir de mitjans s. xv va tenir un gran èxit, i sobretot amb les edicions impreses del Renaixement i del primer Barroc.

També cal observar que les primeres tres edicions són venecianes. És ben coneguda la gran empenta que es va donar al lul·lisme a Pàdua al s. XV, ciutat que, per la seva universitat i situació geogràfica, s'ha anomenat "la rive gauche" de Venècia. La ciutat dels canals, en canvi, va assolir gran importància per les seves impremtes pioneres, com per exemple la d'Aldo Manuzio (1449-1515), tan conegut per les seves primeres edicions dels clàssics grecs, o Ottaviano Petrucci (1466-1539), el primer a imprimir música polifònica. Pel que fa a Ramon Llull, foren dos impressors venecians, segons sembla de la mateixa família, que iniciaren el camí de les edicions de la seva obra.

Amb pocs anys de diferència, els varen seguir dos impressors barcelonins, Pere Posa i Pere Brun, que posaren en marxa la quarta edició de a nostra llista, que és també la primera lul·liana de la península Ibèrica. És aquesta, en l'exemplar de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, que es

¹ Sembla que els núm. 2 i 3 en realitat formaven part d'un mateix tom, tot i que les dues obres es conserven i s'han registrat com a publicacions separades. D'aquesta publicació, conjunta o per separat, se'n conserven molts exemplars.

presenta aquí. Només se'n coneixen quatre altres exemplars: dos a Palma (un a la Biblioteca Pública i l'altre a la Biblioteca Bartomeu March), un a la Staatsbibliothek de Berlín, i un altre a la Pierpont Morgan Library de Nova York.

D'aquest exemplar de la Biblioteca de la UB, Rogent i Duràn, en el seu llibre clàssic sobre les impressions lul·lianes, van dir que "el seu estat de conservació és excel·lent, i com totes les produccions del Posa, és molt ben fet, damunt paper fort." Tanmateix, s'hi troba a faltar la Quarta Figura de l'Ars brevis perquè precisament falta el darrer foli del capítol "De Figuris".² Aquí s'ha suplert aquesta mancança reproduint el foli perdut a partir de l'exemplar de la Biblioteca Pública de Mallorca. D'altra banda, cal tenir en compte que, com en tots els incunables, l'impressor deixava per a un rubricador el treball de dibuixar caplletres i calderons a mà, cosa que s'ha complert en aquest cas. Un dels impressors que hi van treballar, Pere Brun, era un ginebrí que va ser un dels introductors de l'art de la impremta a Catalunya. Treballà primerament a Tortosa (1477), però l'any següent ja es va establir a Barcelona, on durant un temps (possiblement limitat a l'any 1481) va col·laborar amb Pere Posa. Aquest darrer, prevere beneficiat de l'església de Sant Jaume, aviat es va confirmar com un dels principals impressors de la ciutat, tant per la quantitat de llibres que va publicar, com per la qualitat de la seva producció. Cosa no infreqüent a l'època, va compaginar aquesta activitat professional amb les

² La Quarta Figura és circular i giratòria: sobre una corona circular fixa, que mostra nou lletres, de la B a la K, se'n sobreposen dues més de menors, amb les mateixes lletres, capaces de girar sobre el centre comú.

d'editor i llibreter. Després d'aquesta edició, Pere Posa va estampar nou altres llibres d'obres lul·lianes fins al 1505, un any abans de la seva mort. Segurament, com ha suggerit Jordi Rubió i Balaguer, fou esperonat a emprendre aquesta tasca per l'Escola Lul·liana de Barcelona, que tan activa fou al segle xv.

Anthony Bonner,

Centre de Documentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona

Bibliografia

Base de Dades Ramon Llull, Centre de Documentació Ramon Llull (Universitat de Barcelona), <<http://orbita.bib.ub.es/llull>>.

Madurell y Marimón, José M^a, i Jorge Rubió y Balaguer, Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553) (Barcelona: Gremio de Editores, 1955).

Qui és Ramon Llull?, Centre de Documentació Ramon Llull (Universitat de Barcelona), < <http://quisestlullus.narpan.net/index.html>>.

Rogent, Elies, i Estanislau Duràn, Bibliografia de les impressions lul·lianes "Estudis de bibliografia lul·liana" II (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1927; reimprès en 3 vols. a Palma de Mallorca: Miquel Font, 1989-1991).

Rubió i Balaguer, Jordi, LlibreTERS i impressors a la Corona d'Aragó "Obres de Jordi Rubió i Balaguer 11" (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993).

Vindel, Francisco, El arte tipográfico en España durante el siglo *XV*. Cataluña, pr. Agustín G. De Amezúa (Madrid, 1945).

De cū tua grā sapiētia et amore incipit ars
brenis: q̄ ē ymago artis: q̄ sic intitulat̄: **D**e
cū tua sūma p̄fectōe incipit ars generalis rē.

Ratio quare faci⁹ istā artē breuē ē: vt ar
magna facili⁹ sciat̄. Nam scita ista: ars
supradcā et etiā alie artes de facili pote
rūt addisci siue sciri. Subiectū hui⁹ ar
tis ē respondere de oib⁹ q̄stionib⁹ supposito q̄ sciat̄:
qd̄ dicit̄ p̄ nomē. **D**iuidit̄ iste liber ī terdeciz p̄fēs
ī quas sūm̄ ars magna ē diuisa. **P**rima pars ē de
alphabeto. **S**ecda de figuris. **T**ertia d̄ diffinitōi
b⁹. **Q**uarta de regulis. **Q**uinta de tabula. **S**ex
ta de euacuatione tertie figure. **S**eptia de multi
plicatione quarte figure. **O**ctaua de mixtione p̄n
cipioz et regulaz. **N**ona de nouē subiectis. **D**eci
ma de applicatione. **E**ndecima d̄ q̄stionib⁹. **D**uo
decia de habitatione. **T**erdecia de modo docen
di hanc artē. **E**t primo de prima parte dicit̄ sic.

De p̄ma parte: q̄ est de alphabeto.

Alphabetū poni⁹ ī hac arte: vt p̄ ip̄s possi
m⁹ facere figuras et cognoscere seu misce
re p̄ncipia et regulas ad inuestigādū vita
tē. Nā p̄vna litterā hūcēz plura significata: ē it̄llc⁹
magis generalis ad recipiēdū multa significata et
etiā ad faciēdū sciaz. **I**p̄s q̄ dē alphabetū cōdētē
oz scire, alī eīz artista arte ista nō poterit bene vti.

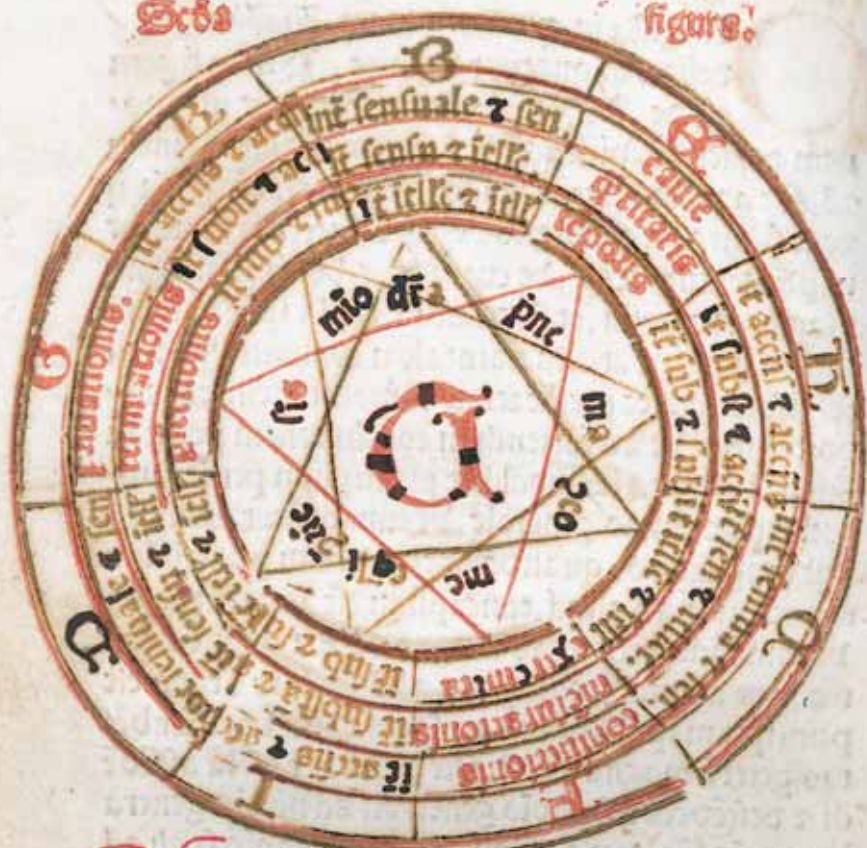
B Bonitatem differentiaz vtrū deum iusticiā et auariciā
M Magnitudinē concordantiā quid āgelū prudētiā et gulam
D Durationē cōtrarietate de q° celuz fortitudo et luxuriā
P Potestātē pncipium quare hōiez tēpātiā et supbiā
S Sapiētiāz medium q̄tuz imagiatiā fidē et accidiā
V Volūtatem finem quale sēitiuā spem et inuidiā
V Virtutem maioritatez q̄do vegetatiā caritatē et iram
V Veritatem equalitatem vbi elntatiāz patiētiā et mēdaciū
B Gloziam minoritatem q° m° et cū q° īstrialitatez et icōstatiā

De scōa pte: q̄ ē de figuris. Et pmo de pma.

Prima figura.

Pars ista in quatuor partes diuiditur. vi-
delicet in quatuor figuras. Prima figura
est de A. Ipsa quidem continet in se no-
nem principia. videlicet bonitatem magnitudinem
et cetera. Et nonem litteras videlicet. b. c. d. et cetera. Ipsa quo-
dem figura est circularis: eo quod subiectum mutatur
in predicatum et e converso. ut cum dicitur: bonitas magna
magnitudo bona. et sic de aliis. In ipsa quidem
figura inquit artita naturalem coniunctionem in-
ter subiectum et predicatum dispositionem et pro-
portionem. ut ad faciendum conclusionem possit in-
dium inuenire. Quodlibet principium per se sum-
ptum est omnino generale. ut cum dicitur: bonitas
aut magnitudo. quando autem unum principium
contrahitur ad aliud. tunc ipsum est subalternatum
ut cum dicitur: bonitas magna et cetera. Et quando con-
trahitur aliquod principium ad singulare. tunc est
principium specialissimum ac specificatum. ut cum dicitur: boni-
tas petri est magna et cetera. Et sic intelligitur huius scale ascensio
deum et descendit a primo omnino generali ad non omnino genera-
le nec omnino speciale et a non omnino generali nec omnino speciali ad
omnino speciale. Et sic de ascensu istius scale potest dici suo modo.
In principis istius figure est implicatum quiddam est. Nam quod
quid est: aut est bonum aut magnum et cetera. sic deus et angelus
et cetera. qui sunt boni et magni et cetera. quapropter quiddam est
reducibile est ad principia supradicta.

Secunda figura est per. T. nominata. Ipsa
quod continet in se tres triangulos. et quilibet est genera-
lis ad omnia. **P**rimus triangulus est de divina concordantia et
concordantia. In illo cadit: quodquod est secundum suum modum. Nam
quodquod est. aut est sub divina aut concordantia vel concordantia. et
extra ista principia non est aliquid repere. **S**ecundum est:
quod quilibet angulus unius trianguli habet tres species. nam divina est in
sensuale et sensuale. ut puta inter lapides et arbores

Iterum in sensuale et intellectuale. ut puta iter corporis et
 animarum. Et adhuc in intellectuale et intellectuale. sic in animarum
 et deum aut inter animarum et angelum aut in angelum et an-
 gelum aut iter deum et angelum. Et sic de similitudine et propor-
 tionem potest dici suo modo. Et ista dicitur Christus in quolibet
 angulo istius trianguli est scala ipsius intellectus: per quam as-
 cendit et descendit. ut medium naturale in subiectum et pre-
 dicatum ipse intellectus possit inuenire. cum quod medium possit co-
 cludere. Et sic de scala proportionem et similitudinis potest di-
 ci suo modo. **A**lius triangulus est de principio medium et fine. in quo ca-
 dit quicquid est. Nam quicquid est: aut est in principio medium vel fine. et ex-
 tra principia ista nichil est. **I**n angulo principii causa sig-
 nificat causam efficientem materialem formalem et finalem. Qua-
 titas et tempus. Propter quantitatem autem et tempus significant alia
 predicamenta et illa: quod ad ea reduci possunt. **I**n angulo
 medii sunt tres species medii. ut puta medium coniunctionis
 quod existit inter subiectum et predicatum sic quando dicitur homo est animal
 iter hominum et animal sunt media vita et corpus suum. sine quo
 homo non potest esse animal. Iterum medium est mensurationis. quod
 persistit per actum existentem inter agere et agibile. sic amare in-
 ter amantem et amabile. Et adhuc est medium extremita-
 tum. sic linea existens inter duo puncta. **E**t iste angulus me-
 dii est generalis scala intellectui. **A**nguli finis tres
 sunt species. Prima est finis privationis queque-
 re dicitur significat habitum privatum et ea: quod sunt in tempore preterito
 Secunda terminationis significat metas. sic duo puncta. in quibus
 linea terminatur et sic amare in amantem et amato. **T**er-

etia spēs ē fīs pfectōis. q̄ ē fīs vlti⁹. sic hō: q̄ ē vt mul-
tiplicet suā spēs. ⁊ vt deū itelligat diligat ⁊ recolat
et hui⁹ modi. Iste angul⁹ ē scala generalis itellectui
Tert⁹ triagul⁹ ē de maioritate/ equalitate ⁊ mi-
noritate. et ē generalis ad oīa scōz suū modū. Nam
qdqd ē: aut ē ī maioritate/ aut equalitate/ aut mino-
ritate. **M**aioritas hēt tres spēs. Prima ē: q̄ do
maioritas ē ī substātiā et substātiā. vt puta substā-
tia celi maior ē q̄ substātia ignis. Secda spēs ē: q̄n
maioritas ē ī substātiā ⁊ accidēs. sic substātia: q̄ ē
maior sua q̄titate. Substātia eīz p se existit. accēs
vō nequaq̄. Tertia ē: q̄n est maioritas ī accēs et
accēs. sic itelligere: qd ē mai⁹ q̄ videre/ q̄ currere.
Sic dēz ē de maioritate: ita dici pōt de minoritate.
nā relatiue se hēt. **A**ngul⁹ de equalitate hēt tres
spēs. Prima ē: q̄n res sunt equales substātiāl^r sic
petr⁹ ⁊ guilerm⁹: q̄ sunt equales ī substātiā. Secda ē
q̄n substātia et accēs coequāt^r. sic substātia ⁊ sua q̄-
titas. Tertia ē: q̄n ē equalitas ī accēs ⁊ accēs. sic
ī itelligere et amare. q̄ sunt equalia ī obiecto. Iste
angul⁹ ē scala itll^r tui. p quā ascēdit ⁊ descēdit. vt ī
aliis triagulis dēz ē. Et q̄n itellect⁹ ascēdit ad obie-
cta generalia: ipse ē generalis. q̄n aut descēdit ad pri-
claria: ipse ē picularis. **I**sta figura de. **T**. ē serui-
ēs pme figure. Nam p dīaz distiguit^r ī bōitatē ⁊ bo-
nitatē ī magnitudiez ⁊ bōitatē ⁊c. Et p hāc figu-
rā iūctā pme itll^r acq̄rit scīaz. Et qz ista figura ē
generalis: idcirco itellectus est generalis.

Tertia figura.

BO	OO	OE	EE	EG	GD	DI	IE
BO	OE	DE	EG	ED	GI	DE	
BE	OE	OG	ED	EI	GE		
BE	OG	OD	GI	EB			
GG	OD	OI	GE				
GD	OI	OE					
GI	OE						
GE							

Tertia figura pposita ē ex pma ⁊ scda. nā. b.
q̄ ē i ipsa; valet. b. q̄ ē i pma ⁊ scda figuris. et.